

Overwegingen over de ziel

'Zij vragen jou [de profeet] over de geest. Zeg: "... En van de kennis [daarover] is jullie slechts weinig gegeven"', aldus de Koran (17:85). Het woord geest is de vertaling van het Arabische *ruh*, wat ook ziel betekent. Zelfs de profeet had daar dus weinig concreets te melden.

Wie over de ziel wil spreken is overgeleverd aan speculaties en eigen invulling. En dat is in de geschiedenis van de islamitische theologie volop het geval geweest. In dit artikel haal ik een benadering van stal die haar relevantie niet heeft verloren. Een beweging in de islam die het denken over de ziel zo concreet mogelijk probeerde te maken is de *taṣawwuf*.

TEVREDEN ZIEL

Al-taṣawwuf is breder dan 'mystiek' of een mystieke orde en verwijst naar een voor iedereen toegankelijke theologische benadering van de religieuze traditie, waarbij men zich niet uitsluitend richt op uitwendig en wettisch gedrag (*fiqh* of canon). *Taṣawwuf* richt zich op de innerlijke kant, op de *bâtin*, door de zuivering van de *nefs*, de ziel, van ondeugden en het plaatsmaken voor de deugden.

De ziel heeft haar waarde en relevantie onder religieuzen en seculieren bewaard

In *taṣawwuf* richt men zich op het geluk in het hier en nu en tegelijk op het eeuwige geluk in het hierna. *Taṣawwuf* leidt ertoe dat men na een vredig doorlopen en afsluiten van dit leven, komt tot een vredige bestaans-toestand, die zich uit in de tevreden ziel ofwel *al-nefs al-muṭma'inna*: 'O ziel die rust gevonden heeft, keer tevreden en met welgevallen aanvaard terug naar jouw Heer ...' (Koran, 89:27-30).

ULTIEME RIJPING

Het lichaam ondergaat het verzwakingsproces en kan eventueel tot een bepaalde leeftijd op

sterkte gehouden worden door verantwoord voedsel en lichamelijke training. Maar een keer zal het uit elkaar vallen. De ziel kent daarentegen geen achteruitgang. Bij bewust leven staat een ultieme rijping als eindbestemming in het vooruitzicht. Het rijpingsproces is de levensopdracht die door middel van *iṣlâh* wordt bereikt.

Iṣlâh, van het werkwoord *ṣalaḥa* (herstellen, verbeteren en vervolmaken), verwijst naar een reeks activiteiten en attitudes zoals reflectie, studie, bezinning, berouw en bewustzijn van Gods aanwezigheid. Het is een verzamelnaam van een spiritueel trainingsprogramma, *riyyâḍa*. Dit programma begint altijd met het ritueel, met het uitwendige. De hoogste stap is diep inzicht zoeken en verkrijgen. In mijn praktijk in de geestelijke verzorging (de moderne benaming voor zielzorger) in de gevangenissen proberen we deze volgorde aan te houden met onze interventies bij gedetineerden.

TWEE KUNSTENAARS

'De ziel op het doek vastleggen, dat is voor mij de grote kunst', verzuchtte schilder Henk

Ruurda in *Nieuwsblad De Sleutel* in januari. 'Ik wil de ziel van de geportretteerde vastleggen', zei de voormalige nieuwslezeres en nu fotografe Sacha de Boer in een interview met *Trouw* (22 mei), toen ze sprak over het portretteren van aids-patiënten in Azië. De ziel is dus het wezen, die substantie van de mens dat wat hem of haar echt maakt. Eigenlijk zochten de twee kunstenaars, middels de ogen van hun personages naar de ziel, die wellicht tevreden is, *al-nefs al-muṭma'inna*, ondanks materiële tegenslag.

En zo heeft de ziel als concept en werkelijkheid haar waarde en relevantie zowel onder religieuzen als onder seculieren bewaard.

MOHAMED AJOUAOU (FOTO BOVEN)

Dr. Mohamed Ajouaou is universitair docent islamitische theologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam.